

महाराष्ट्र शासन,
ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक: दारेग-२००६/प्र.क्र.८२८/योजना-१
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक :- ७ नोव्हेंबर, २००६.

वाचा :-

- १) केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे पत्र क्र.Q-१६०२५/४/२००२-AI (RD) दिनांक १३ सप्टेंबर, २००२.
- २) ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, क्रमांक: दारेग-२००२/प्र.क्र.१६६९ / योजना-१, दिनांक ३० सप्टेंबर, २००२.
- ३) केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे पत्र क्र.Q-१६०२५/४/२००२-AI (RD) दिनांक १८ नोव्हेंबर, २००२.
- ४) ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, क्रमांक: दारेग-२००२/ प्र.क्र.१६६९/ योजना-१, दिनांक ०२ डिसेंबर, २००२.
- ५) केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा.पत्र क्र.Q-१६०२५/४/ २००२-AI (RD) दिनांक २३ जानेवारी, २००३.
- ६) केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा.पत्र क्र.Q-१६०२५/ ४/ २००२-AI (RD) दिनांक ३० जानेवारी, २००३.
- ७) ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, शासन पत्र क्रमांक: दारेग-२००२/ प्र.क्र.१६६९/ योजना-१, दिनांक २५ एप्रिल, २००३.
- ८) ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, शा.नि.क्रं: दारेग-२००३/ प्र.क्र.४४ / योजना-१, दिनांक ०३ जुलै, २००३.
- ९) केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा.पत्र क्र.Q-१६०२५/१/ २००४-AI (RD) दिनांक ०३ मे, २००५.
- १०) केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा.पत्र क्र.Q-२१०२२/४/ २००३-AI (RD) दिनांक १० ऑक्टोबर, २००५.
- ११) ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, शासन पत्र क्र. दारेग २००६/प्रक्र १६६९/ पार्ट-२/ योजना-१, दिनांक ३ जानेवारी, २००६.
- १२) केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा.पत्र क्र.Q-२१०२२/४/ २००३-AI (RD) दिनांक २४ नोव्हेंबर, २००५.
- १३) केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे अ.शा.पत्र क्र.Q-२१०२२/४/ २००३-AI (RD) दिनांक २३ फेब्रुवारी, २००६.

प्रस्तावना :-

दहाव्या पंचवार्षिक योजनेसाठी ग्रामीण भागातील दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबांच्या गणनेची कार्यपद्धती ठरविण्यासाठी केंद्रीय ग्रामीण विकास मंत्रालयामार्फत तज्ज्ञ पथकाची नेमणूक करण्यात आलेली होती. सदर पथकामार्फत सर्व राज्य /केंद्रशासित प्रदेश यांच्याशी चर्चा करून शिफारसी तयार करण्यात आलेल्या होत्या. त्या शिफारसीमध्ये, सन १९९२ व सन १९९७ च्या सर्वेक्षणाच्या वेळेस उत्पन्न व खर्च या निकषाच्या आधारे सर्वेक्षण करण्यात आले होते, त्याऐवजी सन २००२ च्या

सर्वेक्षणासाठी सामाजिक व आर्थिक निकषाच्या आधारे “Score Based Ranking” यावर आधारित सर्वेक्षण करण्याबाबत शिफारस करण्यात आलेली आहे. आता केंद्र शासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाने दारिद्र्यरेषेच्या गणनेकरिता १९९७-९८ पेक्षा नवा दृष्टीकोन स्विकारला असून, पूर्वीची रुपये २०,०००/- ची वार्षिक उत्पन्नाची मर्यादा तसेच जमीन, पक्के घर, उपभोग्य वस्तु इत्यादी असल्यास त्या व्यक्तिला दारिद्र्यरेषेखालील यादीतून वगळण्याची प्रक्रिया इत्यादी, क्लिष्टता दूर केलेल्या आहेत.

केंद्र शासनाच्या नव्या दृष्टीकोनानुसार अन्नपाणी, कपडे इत्यादी गरजेच्या वस्तुंची उपलब्धता, एकंदरीत राहणीमान, सर्वसाधारण सुविधांपासून वंचित रहाणे, व्यक्तीची/ कुटुंबाची शैक्षणिक पातळी, कर्जबाजारीपणा इत्यादी गोष्टी लक्षात घेऊन प्रगणकाने सामाजिक व आर्थिक निकषाच्या आधारे दारिद्र्यरेषेखालील व्यक्ति निश्चित करण्यासंदर्भात कार्यवाही करण्यांत आली आहे. दहाव्या पंचवार्षिक योजनेअंतर्गत करावयाच्या दारिद्र्यरेषेखालील सर्वेक्षणाबाबत केंद्रशासनाने प्रत्येक राज्यातील दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंब संख्या पूर्व निश्चित करून दिली व दिनांक ३० जानेवारी, २००३ च्या पत्रानध्ये समायोजित (Adjusted Share) म्हणून दर्शविलेल्या ४१.०८९ लक्ष संख्येवर १०% पर्यंत वाढ देण्यास अनुमती दिली. त्याप्रमाणे महाराष्ट्र राज्यातील दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबाची संख्या ४५,१९,७९० एवढी झालेली आहे. ४५,१९,७९० या संख्येची जिल्हानिहाय विगतवारी खालीलप्रमाणे आहे :--

अ. क्र.	जि.चे नांव	प्रमाणकानुसार आताची संख्या	अ.क्र.	जि.चे नांव	प्रमाणकानुसार आताची संख्या
१	ठाणे	२३३७८४	१८	हिंगोली	६३६३३
२	रायगड	१०९३१०	१९	बीड	१०९८४८
३	र.नागिरी	१२२७२५	२०	नांदेड	१४११८९
४	सिंधुदुर्ग	७१७०९	२१	उस्मानाबाद	९३३००
५	नाशिक	२४८८०४	२२	लातूर	९८१३६
६	धळे	१७००६०	२३	बुलढाणा	१८६३९३
७	नंदुरबार	१७४८१५	२४	अकोला	११६१९३
८	जळगांव	२६९५११	२५	वाशिम	९०६१३
९	अहमदनगर	१७८३६१	२६	अमरावती	२०८१००
१०	पुणे	१२२१३२	२७	यवतमाळ	२३२३०५
११	सातारा	८२७७८	२८	वर्धा	९०३८९
१२	सांगली	६८२०७	२९	नागपूर	१३२७६०
१३	सोलापूर	१६७०१८	३०	भंडारा	११६०२५
१४	वेल्लह.पूर	९८६९६	३१	गोंदिया	१४५४३७
१५	औरंगाबाद	११०१९९	३२	चंद्रपूर	१६९५६६
१६	जालना	१०५१८८	३३	गडचिरोली	११२५३८
१७	परभणी	८००६८	-	-	-
-	एकूण		-	एकूण	४५१९७९०

दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबाची गणना सुरु करण्याच्या कालावधीत पिपल्स युनियन ऑफ सिव्हील लिबर्टीज (PUCL) यांनी दाखल केलेल्या न्याय याचिकेवर (१९६/२००१) सर्वोच्च न्यायालयाने दिनांक ५ मे, २००३ रोजी दिलेल्या अंतरिम स्थगिती आदेशामुळे दारिद्र्य रेषेखालील गणना २००२ च्या निष्कर्षांना अंतिम स्वरूप देण्यात आलेले नव्हते.

मा.सर्वोच्च न्यायालयाने दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंबाची यादी प्रसिध्द करण्यास दिलेल्या दि. ५.५.२००३ च्या स्थगितीवर दि. १४.२.२००६ रोजी सुनावणी करुन सदर स्थगिती उठविली व दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबांची २००२ ची अंतिम यादी प्रसिध्द करण्यास परवानगी दिली आहे. त्याप्रमाणे सर्व विभागीय आयुक्त, जिल्हाधिकारी व मुख्य कार्यकारी अधिकारी / प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा यांना कळविण्यात आले आहे. उपरोक्त सूचनांची अंमलबजावणी जवळपास ७५ टक्के ग्राम सभेने करुन प्रारुप याद्यांना मंजूरी दिलेली आहे. दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब गणना- २००२ याद्यांना अंतिमतः प्रसिध्द करण्याच्या केंद्र शासनाच्या सूचनांचा विचार करुन उर्वरीत ग्रामसभेच्या मान्यतेची वाट न पहाता ज्यांनी ग्रामसभेची मान्यता घेतली आहे त्यास शासनाची मान्यता देणे, तसेच ज्या ग्रामसभेनी याद्यांना मान्यता दिली नाही त्या ग्राम पंचायतींनी मान्यता घेण्याच्या दृष्टीने शासन खालीलप्रमाणे निर्णय घेत आहे.

शासन निर्णय :-

१) दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब गणना- २००२ मधील ज्या याद्यांना ग्रामसभेची मान्यता आहे त्या याद्या अंतिम याद्या म्हणून प्रसिध्द करण्यात येवून प्रत्येक ग्रामपंचायतीच्या सुचना फलकावर लावण्यात याव्यात. या याद्या केंद्रीय ग्रामीण विकास मंत्रालयाच्या वेबसाईटवर दि.३० नोव्हेंबर , २००६ पूर्वी उपलब्ध करण्याची जबाबदारी त्या त्या जिल्ह्याच्या प्रकल्प संचालकाची राहिल.

२) दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब गणना- २००२ मधील ज्या याद्यांना ग्रामसभेची मान्यता मिळालेली नाही, त्या ठिकाणी प्रकल्प संचालकानी ग्रामसभेला योग्य मार्गदर्शन करुन उर्वरीत याद्यांना मान्यता घेण्याच्या दृष्टीने कार्यवाही करावी. तसेच ज्या गावी अपिल प्रलंबित आहेत त्या अपिलार्थींची नांवे अपिलाच्या निर्णयाच्या अधिन राहून यादीतील उर्वरीत नावांना ग्रामपंचायतीची मान्यता घेण्याची कार्यवाही दिनांक ३१ डिसेंबर , २००६ पूर्वी करावी.

३) तहसीलदार, उपजिल्हाधिकारी, यांचेकडे प्रलंबित असलेल्या अपिलातील मुद्यावर विस्तार अधिकारी/ वरिष्ठ लिपिक/ ग्राम सेवक यांचेमार्फत पुनर्तपासणी करून वस्तुनिष्ठ माहिती/ अहवालाच्या आधारे प्रपत्र “ब” मधील गुणांची पडताळणी करून दिनांक ३१ जानेवारी, २००७ पूर्वी निर्णय घेण्यात यावा. या निर्णयानुसार झालेला बदल अंतिमतः प्रसिध्द झालेल्या याद्यांमधील छाटणी गुणांकाच्या स्थानानुसार अंतर्भूत करुन या यादीत झालेल्या बदलासह फेरप्रसिध्दी देण्यांत यावी. जिल्हाधिकारी यांचेकडील दुसऱ्या (अंतिम) अपिलावर निर्णय घेण्याची कार्यवाही दिनांक २८ फेब्रुवारी, २००७ पूर्वी करण्यात यावी.

४) दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंब गणना- २००२ मधील ज्या याद्यांना ग्राम सभेची मान्यता प्राप्त झालेली आहे, त्यास या शासन निर्णयाद्वारे मान्यता देण्यांत येत आहे. या याद्या केंद्रशासन व राज्यातील पुरस्कृत विविध योजनांतर्गत लाभ देण्यासाठी वापरण्यात याव्यात.

५) या शासन निर्णयानंतर व प्रलंबित अपिलाच्या निकालानंतर जस-जशा उर्वरीत ग्रामसभा याद्यांना मान्यता देतील, त्यानुसार त्या याद्या त्या त्या दिनांकापासून अंमलात येतील व या याद्या केंद्र शासन व राज्यातील पुरस्कृत विविध योजनांतर्गत लाभ देण्यासाठी वापरण्यात याव्यात.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक 20061107173449001 असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

के. एस. वत्स

(के. एस. वत्स)

शासनाचे सचिव

प्रति,

१. मा. राज्यपालांचे सचिव.
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे, सचिव.
३. मा. उपमुख्यमंत्री, यांचे सचिव.
४. सर्व मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.
५. मा. मुख्य सचिव, यांचे कार्यालय.
६. सर्व अतिरिक्त मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव मंत्रालयीन विभाग.
७. सचिव, महाराष्ट्र विधान मंडळ सचिवालय.
८. महानिर्देशक, माहिती व जनसंपर्क,
९. महालेखापाल महाराष्ट्र-१ (लेखा व अनुज्ञेयता) मुंबई.
१०. महालेखापाल महाराष्ट्र-२ (लेखा व अनुज्ञेयता) नागपूर.
११. महालेखापाल महाराष्ट्र-१ (लेखापरिक्षक) मुंबई.
१२. महालेखापाल महाराष्ट्र-२ (लेखापरिक्षक) नागपूर.
१३. विभागीय आयुक्त, (सर्व) महसूली विभाग
१४. जिल्हाधिकारी (सर्व जिल्हे)
१५. मुख्य कार्यकारी अधिकारी (सर्व), जिल्हा परिषद,
१६. उप आयुक्त (विकास) (सर्व) महसूली विभाग
१७. प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा (सर्व)
१८. तहसिलदार (सर्व)
१९. गट विकास अधिकारी (सर्व)
२०. उप सचिव/ अवर सचिव/ कक्ष अधिकारी, (सर्व) ग्रा.वि. व ज.संधारण विभाग.
२१. निवडनस्ती योजना-१.